

Balkanlar'da Eğitim Kurumlarında Okutulan Tarih Ders Kitaplarında “Osmanlı-Türk İmaji”

Mehmet ŞAHİNGÖZ

Prof. Dr., Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi

E-Mail: mehmentsahingoz@gmail.com

Shener BİLALLİ

Doç.Dr., Uluslararası Balkan Üniversitesi İletişim Fakültesi, Üsküp - Makedonya.

E-Mail: senerbilalli@ibu.edu.mk

Geliş Tarihi: 04.06.2018 Kabul Tarihi: 22.09.2018

ÖZET

ŞAHİNGÖZ, Mehmet; BİLALLİ, Shener, **Balkanlar'da Eğitim Kurumlarında Okutulan Tarih Ders Kitaplarında “Osmanlı-Türk” İmaji**, CTAD, Yıl 14, Sayı 28 (Güz 2018), s. 163-182.

Bu çalışmanın amacı Balkan Ülkelerinde okutulmuş ve okutulmakta olan tarih ders kitaplarında Osmanlı- Türk imajının nasıl yansıtıldığını ortaya koymaktır. Çalışma doküman analizi yöntemine dayanmaktadır. Bu amaçla tarih ders kitaplarına ulaşılarak bu tarih ders kitapları tarihi kötüye kullanma yöntemine dayanılarak incelenmiştir. Balkanlar, bugün Türk, Bulgar, Yunanlı, Hırvat, Arnavut, Makedon, Boşnak, Sırp, Çingene, Ulah vb. unsurlardan oluşmaktadır. Balkan Devletlerindeki milletler bu topraklara yerleşmiş yeni milletler değildir, bunlar Osmanlı şemsiyesi altında uzunca süre birlikte yaşamış, milli ve kültürel kimliklerini geliştirmiş milletlerdir ve Balkan gerçeğini oluşturmaktadırlar. Bu milletlerin Osmanlı geçmişine ilişkin algıları eğitim sistemine ve tarih öğretimine yansımıştır. Kimi zaman ise bahsi geçen devletlerin

yöneticileri Osmanlı geçmişini olumsuzlaştırarak ve ötekileştirerek kendilerine meşruiyet sağlamışlardır. Balkan ülkelerinde tarih kötüye kullanılarak tarihi bilgiler çarpıtılmıştır. Balkan ülkelerinde okutulan ve okutulmakta olan tarih ders kitaplarında tarihi bilgilerin tarihi kötüye kullanma teknikleri kullanarak tarih biliminin öteki yaratma amacı haline geldiği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Tarih, Tarih eğitimi, İmaj, Tarih ders kitapları, Balkanlar.

ABSTRACT

ŞAHİNGÖZ, Mehmet; BİLALLİ, Shener, “**Ottoman–Turkish**” **Image in History Textbooks Used in Education Institutions in the Balkans**, CTAD, Year 14, Issue 28 (Fall 2018), pp. 163-182.

This study aims to unveil how Ottoman-Turkish image is reflected in the history textbooks delivered and being delivered in Balkan countries. It is based on the document analysis method. In this way, having reached these history textbooks, they were analyzed with the history misuse method. Balkans consist of elements such as Turkish, Bulgarian, Greek, Croatian, Albanian, Macedonian, Bosnian, Serbian, Roma Community, and Wallach. The nations in the Balkan States are not new nations just settled down in the Balkans; they are those nations who have lived together for a long time under the umbrella of Ottoman Empire, have developed their national and cultural identity, and have created the Balkans. The perceptions of these nations on the history of the Ottoman Empire have reflected over their education system and history teaching. The governors of these States have sometimes made the Ottoman history negative or marginalized it in order to ensure constitutional monarchy for them. The historical information in the Balkans have been inflicted with the misuse of the history. It was found that the history science became a marginalization purpose with the history misuse techniques in the history textbooks delivered and being delivered in the Balkans.

Keywords: History, Education of history, Image, Textbooks of history, Balkans.

Giriş

Ders kitapları günümüze kadar en çok ihtiyaç duyulan eğitim ve öğretim materyali olmuş ve dönemin müfredat programlarına göre içeriği değişse de öğretmenler ve öğrenciler için vazgeçilmezliğini korumuştur. Ders kitabı, öğrenme ve öğretme araçlarının en eskisi, en çok bilineni ve en çok kullanılanıdır. Ders kitapları, öğrencilerin o dersin programında var olan konular hakkında neler öğrenecekleri, öğretmenlerinde ne öğreteceğini büyük oranda etkileyen kaynak niteliğindedir¹. Ders kitapları öğrenme-öğretme sürecinde özellikle planlı eğitim uygulamalarında öğrencilerin neler öğreneceğini ve öğretmenlerin ise neler öğreteceğini önemli ölçüde etkileyen bir kaynaktır.² Ders

¹ Kadir Ulusoy, *Sosyal Bilgiler Ders Kitapları Özel Öğretim Yöntemleriyle Sosyal Bilgiler Öğretimi*, Pegem Yayıncılık, Ankara, 2008, s. 192.

² Erdal Ceyhan ve Birol Yiğit, *Konu Alanı Ders Kitabı İncelemesi*, Anı Yayıncılık, Ankara, 2003, s. 2

kitapları; kültürel, toplumsal, siyasal, geleneksel ve demokratik değerleri, normları ve davranış kalıplarını aktarabilirler. Bu sayede ders kitapları, öğrencinin kendini tanımlamasında, kimliğini oluşturmada ve toplumdaki yerini belirlemede önemli bir yere sahip olurlar.³ Ders kitapları öğrencilerin bilgilerini düzenleyerek belleklerini geliştirir. Aynı zamanda öğrencilerin bireysel, sosyal, ekonomik ve ideolojik yönden de gelişmesine önemli katkı sağlar. Ders kitapları eğitim ortamlarının etkili, verimli ve daha sistemli olmasını sağlamaktadırlar.⁴ Bunun yanında ders kitaplarının devletin ideolojisini genç kuşaklara aktarma amacı taşıdığı da bilinmektedir. Ders kitapları kimlik oluşturma ideolojisi bakımından iktidarların da en büyük araçları arasındadır. Bu durumdan en fazla etkilenen ders kitapları ise tarih ders kitaplarıdır. Ders kitaplarının iktidarlardan etkilenmesine bir örnek de Balkan ülkelerinde okutulan tarih ders kitaplarına örnek olarak verilebilir. Osmanlı Devleti'nin yüzyıllar sonra bile günümüz Balkanları'nda bıraktığı izlerin yanlış anlaşılması veya anlatılması, bilerek veya bilmeyerek yanlış öğretilmesi, geleceğin inşası bakımından sorun yaratmaktadır. Bu durumu Balkan ülkeleri eğitim kurumlarında okutulan tarih kitaplarında da ortaya konulan "Osmanlı-Türk imajı"na bakarak tespit etmek mümkündür. Balkanlar'daki tarih kitaplarında oluşturulmuş Osmanlı imajının, Balkanlarda kendilerini Osmanlı hisseden unsurları özellikle de Osmanlı kavramı ile özdeşleştirilen Türkleri kimlik ve kültürel anlamda olumsuz etkilemektedir. Balkan ülkeleri Osmanlı Devleti'nin bölgeden çekilmesiyle yeni bir tarihi sürece girdikleri görülmüştür. Sovyetler Birliğinin bölgeye yerleşmesiyle Sovyet ideolojisinin de bölgeye hâkim olması gerekiyordu. Bu durumu sağlamanın yeni bir yolu ise Osmanlı geçmişi kötülenerek ve geçmiş Marksist tarih anlayışı doğrultusunda yorumlanmasıydı. Yine Balkan devletlerinin milli kimliğini kazanması için Osmanlı geçmişi en büyük düşman olarak algılanmaktaydı. Söz edilen durumlar ve pek çok etken Osmanlı imajıyla ilgili önyargıları ve çarpıtılmış bilgileri tarih ders kitaplarına aktarmıştır. Bu durum devletlerin ve siyasi iktidarların tarihi kötüye kullanarak çıkar sağlamayı düşündüklerinin açık kanıtıdır. Tarihi kötüye kullanmanın altı yolu vardır.⁵ Bunlar:

1. *Açık Bir Tarihsel Olguyu Yadsıma Yoluyla Tarihsel Kayıtları Kötüye Kullanma:* Bu yöntem sıklıkla başvurulan bir yöntemdir: Bu kötüye kullanma biçimi bazı durumlarda devlet tarafından da desteklenir. Bir devlet, uluslararası

³ Y. Esen, *Ders Kitaplarında İnsan Hakları: İnsan Haklarına Duyarlı Ders Kitapları İçin*, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 2003.

⁴ N. Cemaloğlu, *Konu Alanı Ders Kitabı İncelemesi*, Anı Yayıncılık, Ankara, 2003, s. 3

⁵ Laurent Wirth, *Tarihi Kötüye Kullanma Biçimleriyle Yüzleşmek, Tarihin Kötüye Kullanımı*, Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul, 2003, ss. 37-48.

kamuoyunun baskısı altında kalınca konuyu inkâr yoluna sapar. Uluslar tarih yazarken istenmeyen bazı olayları yazmayarak, unutturmaya çalışırlar.

2. *Yanılıma Yoluyla Kötüye Kullanma:* Bu tarihi kötüye kullanma biçiminde sahte kanıtlar üretilir. Sahtecilik yalnızca metinlerle sınırlı değildir; her türlü sahte kanıtla başvurulabilir. Görüntülerin de çarpıtılabileceği ve bu tehlikenin yeni enformasyon ve iletişim teknolojileri ile daha da artmaktadır. Görüntülere önem verilen bu çağda her çeşit sahteciliği kolaylaştırmıştır. Belgeleri tahrif ve imha etmenin yanı sıra, tarihsel olayları yanıltıcı biçimde sunmanın birçok örneği vardır. Burada ülkeler ulusal kolektif bilinçaltına katılmışlardır ya da imajlarını sağlamlaştırmaya yaradığı için rejimler ya da gruplar tarafından kendi çıkarları doğrultusunda tarih sahte kanıtlar yaratılarak kötüye kullanılmıştır.

3. *Belli Bir Olaya Sabitlenme Yoluyla Kötüye Kullanma:* Bu yöntemle devletler ya da uluslar bir olayı unutturmak, ya da belirli bir alana insanları yönelterek istenen bilgileri tekrarlayıp, istenmeyen tarihsel olaylardan dikkati başka yöne kaydırma amacı güderler.

4. *Atlama Yoluyla Kötüye Kullanma:* Tarihsel olaylardan bahsedilirken, bazı bilgilerin görmezden gelinerek atlanması tekniğidir. Bir tarihsel olay anlatılırken o olay içerisindeki istenmeyen bilgilerden bahsedilmemesi olaydır.

5. *Tembellikten ya da Cabillikten Kaynaklanan Kötüye Kullanma:* Bu kötüye kullanma biçimi araştırmacıların bilgilerini yenilememelerinden kaynaklanan kötüye kullanma biçimidir. Sabit görüşlü yeniliğe kapalı bilim adamları bu kötüye kullanma biçimiyle sık sık karşı karşıya gelirler.

6. *Ticari Çıkarlar Uğruna Tarihi İstismar Etme Yoluyla Kötüye Kullanma:* Bu yöntem basın ve yayın araçlarıyla klişeleri, taraflı bilgileri, bazen de ideolojileri benimsetmeye çalışıldığı yöntemdir. Bu yöntemin bir amacı da yazarları ve yayınevlerinin kitaplarını satmak için akademik olmayan bilgileri ya da başlıklar yazarak kamuoyunda reklam yapmaktır.

Bu çalışmada incelenen ders kitaplarının içerik analizleri sonucunda tarihi kötüye kullanma tekniklerine yönelik tespitler yapılmıştır. Günümüzde de Balkan ülkelerinde pek çok Türk yaşamaktadır. Tarih ders kitaplarında yer alan bilgilerin çarpıtılması ve ön yargılı yaklaşımlar toplumlarda ön yargı ve düşmanlık yaratacağı düşünülerek ortadan kaldırılması gerekmektedir. Ayrıca tarihi bilgilerin objektif ve nesnel olarak anlatılması genelde bilimin özeldir ise tarih biliminin temel ilkeleri arasındadır. Buna ek olarak bu çalışma gündemde yer alan bir konuyu ele alması bakımından da önem taşımaktadır.

Çalışmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı Balkan Ülkeleri eğitim kurumlarında okutulmuş ve okutulmakta olan tarih kitaplarında “Osmanlı-Türk” imgesini tespit etmeye yönelik olarak bir kısım örnekler incelenerek;

1- Balkan Ülkeleri tarih ders kitaplarında Osmanlı Devleti’ne yönelik hangi ifade ve yaklaşımlar yer almaktadır?

2- Balkan Ülkeleri tarih ders kitaplarında Osmanlı Devleti’ne yönelik çizilen imaj nasıldır?

3- Balkan Ülkeleri tarih ders kitaplarında Osmanlı Devleti’ne yönelik ifadeler objektif bilgiler ışığında mı yazılmıştır? Sorularına cevaplar aranmıştır.

Araştırmanın Modeli

Bu çalışma nitel bir araştırma olup doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu ve olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar. Nitel araştırma tek başına bir veri toplama yöntemi olabileceği gibi diğer veri toplama yöntemleriyle de beraber kullanılabilir. Bu çalışmada da doküman analizi ve tarihi kötüye kullanma yöntemi bir arada kullanılmıştır. Doküman incelemesinden, tarihçiler, antropologlar ve dil bilimciler sık sık yararlanırlar. Hangi dokümanın önemli veri kaynağı olacağı araştırma problemi ile yakından ilgilidir. Eğitim ile ilgili araştırmada ders kitapları, program, okul içi ve dışı yazışmalar, öğrenci kayıtları, toplantı tutanakları, ders ve ünite planları gibi materyaller doküman olarak kullanılabilirler.⁶ Bu çalışmada da doküman incelemesinde Balkan ülkelerinden; Bulgaristan, Hırvatistan, Makedonya ve Bosna Hersek’te okutulan tarih ders kitapları incelenmiş ve bu kitaplarda Osmanlı Devleti ile ilgili olumlu ve olumsuz yaklaşımlar ve değerlendirmeler tespit edilmeye çalışılmıştır. Ulaşılan tarih ders kitapları incelendikten sonra “Tarihi Kötüye Kullanma Yöntemleri”nden “yadsıma”, “yanıltma”, “sabitlenme”, “tembellik ve cahillikten kaynaklanan kötüye kullanma” teknikleri kullanılarak bu materyallerin incelenmesine karar verilmiştir.

Bulgular ve Yorum

Balkan Ülkelerinde Okutulan Tarih Ders Kitaplarının İncelenmesinde Yadsıma (İnkâr) Tekniğine Uygun Örnekler

Bulgaristan’da 1945-1989 döneminde yazılan tarih ders kitaplarında 15.- 19. yüzyıllar için kullanılan başlıklar “Osmanlı Feodal Hâkimiyeti”, “Osmanlı Boyunduruğu Altında Bulgar Toprakları” olarak yer almaktadır. Bu dönemde

⁶ Ali Yıldırım ve Hasan Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2006, s. 187-188.

yazılan tarih ders kitaplarında Osmanlı Devleti'nin çok kültürlü yapısı ve dini hoş görüşü vurgulanmayarak inkâr yöntemine başvurulmuştur.⁷

Osmanlı Devleti'ni anlatan tarih ders kitapları, kuşkusuz Bulgar akademik tarihçiliğinden etkilenmiştir. Bulgar tarih yazımı Osmanlı Devleti'nin ilk yıllarını hiç anlatmamış ya da bu dönemi “Karanlık Çağ” olarak nitelendirmiştir. Bulgaristan'da Osmanlı varlığı, Sosyalist dönemde ve milliyetçi tarih yazımının hâkim olduğu evrelerde Bulgar ulusunu doğuşuna ve gelişimine engel olan bir öge olarak kabul edilmiştir. Komünist rejimin yıkılmasından sonra ise yazılan tarih ders kitaplarında Osmanlı Devleti'nin Bulgaristan'daki varlığı, Bulgarların Avrupa ile bütünleşmesini engelleyen bir öge olarak değerlendirilmiştir.⁸

“Bulgar Devleti'nin işgal edilmesi dramatik sonuçları olan felaket sürecidir.

Bulgar halkı kansız bırakıldı. Dini ve siyasi liderlerinden, Avrupa dünyasından yoksun, benliğini kaybetmeye ve yok olmaya mahkûm edildi. Tahammül edilemez vergi yükü, milliyetçi ve dini ayrımcılık, vahşi Asya keyfiyeti, akılalmaz zorbalıklar acıları tarifsiz duyguları aşılacaktır. Osmanlı Devleti'nin keyfi tutum sergilediği, sömürgeci ve baskıcı bir yönetim anlayışı ortaya koyduğu vurgulanmıştır.”⁹

Makedonya tarih ders kitapları, Osmanlı- Türk, Osmanlı-Feodal, Osmanlı-İslam imajını ön plana çıkarmışlardır. Burada da Osmanlı Devleti'nin çok kültürlü yapısı ve hoş görüşü vurgulanmayarak inkâr yöntemine başvurulmuştur. Bunun yerine eski Yugoslav kitaplarında Türk imajı baskı, zulüm, katliam gibi imajlarla verilmişti. Aslında bakıldığında Yugoslavya dönemi tarih kitaplarındaki Osmanlı İmajı ile Makedonya Devletinin kuruluşunun ilk yıllarındaki tarih kitaplarındaki Osmanlı İmajı arasında pek de bir farklılık olmadığı görülebilir. Bunun böyle olması yeni kurulmuş Makedonya'nın eski Yugoslavya kitaplarını çok az düzenlemeler ve dilde değişiklikler yaparak kullandığından dolayıdır. Bu imajların Balkanlarda yaşayan Müslüman unsura karşı bir nefret duygusu yaratmıştır. Bosna ve Kosova Savaşlarında Sırp ırkçılarının yaptığı zulümlerin beslediği kaynaklardan birisi çarpıtılmış tarihsel bilgilerdir.¹⁰ Sırp bu tarihi bilgileri o kadar çok çarpıtmış ve manipüle etmişlerdir ki, Kosova savaşını bir mağlubiyet değil de Sırp için kazanılmış bir galibiyet olarak aktarmış ve tarihlerinde kendilerini “Üstün Millet” olarak

⁷ Nurses. Yıldız, *1980-1990 Yılları Arasında Bulgaristan'da İlköğretim ve Ortaöğretim Kurumlarında Okutulan Tarih Ders Kitaplarında Türk ve Osmanlı Algısı*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Osman Paşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tokat, 2008, s. 19-25.

⁸ Suzan Ayyıldız, “Bulgaristan'da Tarih Ders Kitaplarında Osmanlı İmajı.” *Toplumsal Tarih*, Sayı 176, s. 50-55.

⁹ T. V. Güzelev, G. İ. Georgiev ve K. D. Kosev, *Bulgaristan 9. Sınıf Tarih Ders Kitabı*, Balkan Devlet Basımevi, Sofya, 1981, s. 110.

¹⁰ Şener Biljali, *Makedonya Eğitim Kurumlarında Okutulan Tarih Kitaplarında Osmanlı İmajı* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara 2007.

nitelendirmişlerdir.¹¹ 2000'li yıllarda sonra Makedonya tarih kitaplarında Osmanlı İmajında bazı yumuşatmalara gidildiği gözlenmektedir. Bu yıllardan sonra tarih kitaplarını incelediğimizde karşımıza daha reel ve daha akademik bir tarih yazım tarzına rastlamaktayız. Makedonya'daki tarih kitaplarından 2006 yılındakilere baktığımızda Osmanlı Devleti adı altında verilen bilgilerde genellikle Osmanlının daha akademik bir şekilde tahlil edildiği gözlemlenmiştir.¹² Osmanlı İmparatorluğunun siyasi ve iktisadi yapısının incelenmesi yapıldığı yerlerde Osmanlıya karşı bir önyargı verilmemektedir.

Hırvatistan'da Osmanlı imajının en az 500 yıllık bir tarihsel geçmişi bulunmaktadır. Hırvatistan'daki toplum iki köklü değişim geçirmiş, ilki İkinci Dünya Savaşı ve Yugoslavya Federal Halk Cumhuriyeti'nin kurulmasıdır. İkinci dönem 1991 yılında Hırvatistan'ın bağımsızlığını kazanmasıyla ve hemen ardından bu bölgede patlak veren savaş ile başlamıştır. Hırvatistan'da ilkokul altıncı sınıfta dolayısıyla on bir-on iki yaşındaki çocuk, büyük ihtimalle hayatında ilk defa, Osmanlı veya Türk kelimesiyle tarih ders kitaplarında karşılaşmaktadır. Osmanlı hakkında yazılan bölüm, ilkokul tarih ders kitaplarında "Yeni güçler: Habsburglar ve Türkiye" başlığı ile başlamaktadır.¹³ İkinci Dünya Savaşı sonrası Hırvatistan'da yazılan tarih ders kitaplarında sömüren, kazığa oturtan bir Osmanlı imajı çizilmiştir.

"Her tebaanın hayatı ve malvarlığı sultanın kapisine bağlıydı. En seçkin büyükleri bile, tehlikenin onlara dokunmayacağından, sultanın gözünden düşüp kazık üstüne oturtulmayacaklarından emin olamıyordu yani hiçbir anda güvende değillerdi."

Yine bu dönemdeki okuma kitaplarında da Osmanlıların imajı tek taraflı ve tamamen olumsuz bir şekilde gösteriliyor. "Köyleri yakan", "köleleştiren", "insanları sakatlayan" ve "kakhaha ile gülen" Osmanlılar "Slovenya'yı kaplayan çekirgeler", "kara yaratıklar" olarak tarif edilmiştir.¹⁴ 1960-1970'li yıllardaki Hırvatistan tarih ders kitaplarında da "Türkler onu (Makedon voyvoda Karpoş) Üsküp'te yakaladı ve kazığa oturtular. Ama bu da yeterli olmadı onlar için. Ölen liderin cesedini önce parçaladılar, sonra da Vardar Nehri'ne attılar" alıntıda görüldüğü gibi "Türkler" "gaddar" zulmeden olduğu imajı çizilmiş ve bu da "kazığa oturtma" tasviriyle vurgulanmıştır. 1974-1988'li yıllardaki Hırvatistan tarih ders kitaplarında Osmanlılar daha da acımasız halk imajı şeklinde yer almaktadır.

¹¹ Rasim Muminović, *Fenomenologija Srpske Genocitne Sijesti*, MNVS Yayınları, Ankara.

¹² A. Kosta – P Darinka – O. Violeta – J. Dalibor ve E. Besnik,, *Historia për Vëtin I të Arsimit të Mesëm profesional*, NB Tabernakul, Skopje 2006.

¹³ Mirna Zunic, *Hırvatistan Tarih Ders Kitaplarında Osmanlı İmajı*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2008, s.14.

¹⁴ *Age.*, s. 33.

“Onun askerleri, fethettikleri şehri (İstanbul) yağmıyorlardı ve öldürüyorlardı ki ölümlerden toprağı görmek mümkün değildi. Evlerden ‘saçlarından çekerek kız ve kadınları çıkarıyorlardı’ bunu bir görgü tanığı yazmıştır...”“Hırvatistan’da ‘Türk belalarının zamanı’ gelmiştir. Gece gündüz yakılan köyler yanıyordu, dövülmüş ve kanlar içindeki tutsaklar [Hırvatlar] Türk atlarının kuyruklarına bağı olarak yürüyorlardı”.

1990’lı yıllardaki Hırvatistan tarih ders kitaplarında Osmanlı zamanında Makedonya, Sırbistan, Hırvatistan ve Karadağ’daki koşullara geniş yer verilmiş ve Bosna-Hersek’teki durum biraz daha kısa işlenmiştir. Bu dönemdeki Osmanlılar düşman olarak tanımlanmış, ama önceki ders kitaplarından farklı bir şekilde bu ders kitaplarında, Osmanlılar “saldırıyorlar”, “yağmıyorlar”, “insanları köleliğe götürüyorlar”, “vergi alıyorlar” ve “fethediyorlar” şeklinde ifadelerle anlatılmıştır. Eski ders kitaplarında bulunan “ateşe verme”, “tecavüz etme”, “öldürme”, “asılarak infaz etme” gibi ifadeler burada yoktur. Bu yüzden, Osmanlı imajı yumuşatılmıştır. Bu dönemde yazılan ders kitabında yer alan;

“Türk kavramı, Türkî dili konuşan Türk halkının büyük bir grubunu işaretlemektedir. Osmanlı İmparatorluğu, tarih boyunca Türk halklarından birinin kurduğu en önemli devlet olmuştur. Onu Sultan Osman kurdu... Anadolu’da, Küçük Asya’da. O yüzden onun kurduğu devletin adı Osmanlı İmparatorluğu. Onun halkı da (batı Türkmenistan’dan Türklerin oğulları) Osmanlılar (Osmanlı Türkleri). Dolayısıyla, Osmanlı İmparatorluğu için bazen kullanılan “Türk” (İmparatorluğu) doğru değildir, Osmanlılar da kendi devletini bu şekilde adlandırmıyorlardı.”

Yukarıdaki satırlardan da anlaşılacağı gibi ders kitabı yazarı, Osmanlıları Türk olarak adlandırmanın yanlış olduğunu açıkça vurgulamıştır.¹⁵ 2000 yılından sonra Hırvatistan tarih ders kitaplarında farklı bir durum ile karşılaşılacaktır. Eğitimdeki değişimlerin ders kitapları alanına da etkisi olmuştur. Bir ders ve bir sınıf için birden fazla ders kitabı yayımlanmaktadır. 2003’den sonra yazılan tarih ders kitaplarında “acımasız” Osmanlılar gibi klasik ifadeler yer almamıştır. Özellikle 2005 yılından itibaren ders kitaplarında yer alan metinlerde Osmanlı imajını olumsuz olarak tasarlanmamıştır. Osmanlılarla ilişkilendirebilecek acımasızlık veya şiddet gibi olumsuz bağlantılarda yoktur.

Balkan Ülkelerinde Okutulan Tarih Ders Kitaplarında Yanıltma Tekniğine Uygun Örnekler

Bulgaristan’da okutulan tarih ders kitaplarında Osmanlı idarecilerinin sert içerikli cezalar ile halkı sindirmeye çalıştıkları, Osmanlı Devleti’nin şiddete dayalı bir sistem kurduğunun görselleştirilmek için ilköğretim tarih ders kitaplarında

¹⁵ Aynı yer.

bir resim ile anlatmışlardır. Bu cezaların uygulanmasının görselleştirilmesi, kanıtı olduğu öğrencilere gösterilmek istenmiştir. Bu ceza biçiminin anlatıldığı bir gravürün 5. sınıf çocuklarının psikolojisini olumsuz etkileyeceği çok açıktır. Fakat Bulgaristan yönetimi Türk düşmanlığını perçinlemek için kendi öğrencilerine böyle bir cezanın nasıl uygulandığını ders kitaplarında resimlerle göstermekten çekinmemiştir.¹⁶

Osmanlı Boyunduruğu Altında Bulgar Halkı başlığı altında “Bulgarlara yapılan zulüm”, “istilacı Türkler”in kiliseleri yaktığı ya da camiye dönüştürdüğü, manastırlarla kütüphaneleri yağmalayıp yaktıkları, insanları korku ve paniğe sürükledikleri” şeklinde yer almış ve Osmanlıya karşı olumsuz bir yargı oluşturmak için tarih kötüye kullanılmıştır.

Bulgar halkının durumunun Osmanlı esareti altında oldukça kötüleştiği ve Hıristiyanların bir kısmının kesilirken; bazılarının esir olarak sürüldüğü, kalanları ise aşıktan öldüğü Manastır kayıtların atıf yapılarak anlatılmıştır. Burada sahte kanıtlar üretildiğini görülmektedir ve tarih yanıltma yoluyla kötüye kullanılmıştır.¹⁷ Ressam Şašo Racev’in “Rodop Dağları’nda Yaşayan Bulgarların Müslümanlaştırılması” adlı çizimi Osmanlı Devleti’nin Bulgar köylülerini zorla Müslümanlaştırmalarını görselleştirme amacı ile kitaba konulmuştur. Müslümanlaştırma eyleminin Türkler için şölen havasında olduğu, davul ve zurna ile kutlanılacak bir başarı gibi görüldüğü vurgulanmıştır. Müslümanlaştırma eylemine direnç gösterilenlerin katledildikleri iddiası görselleştirilmiştir. Resmin ön planına fes ve sarıkların getirilmesi oldukça çarpıcıdır.¹⁸

Kitapta Bulgarlara yönelik asimilasyon uygulandığı belirtilmeye çalışılmıştır. Bu tamamen 1980’li yıllarda uygulanan politikayı haklı temellere dayandırma iddiasına yönelik bir yaklaşımdır. Çünkü Bulgaristan hükümeti 1980’li yıllarda Türk ve Müslümanların isimlerini değiştirirken şu an Bulgaristan’da bulunan Türklerin gerçekte Bulgar olduklarını savunmuştur. Kitapta bunun haklılığını kanıtlamak için, Bulgarların zorla Türkleştirilmelerinden ve Müslümanlaştırılmalarından söz edilmektedir.

“İmparatorlukta başıbozukluk ve rüşvetçilik yaygınlaştıkça reyanın felaketleri artmaktadır. İrat sahibi feodaller topladıkları vergileri ne kadar sürdüreceklerinden emin olmadıklarından dolayı korunmasız halktan azami ölçüde yararlanmak istemektedir. Bundan dolayı halkın üretimini artırmak işlerine gelmemekte ve çiftçilik, hayvancılık, el sanatları ve ticaret imparatorlukta çok yavaş gelişmektedir. Haklarından mahrum olan halk için Osmanlı feodal sisteminin öldürücü karakteri yanı sıra asimile edilme siyaseti

¹⁶ Yıldız, *age.*, s. 19.

¹⁷ Ayyıldız, *agm.*, s. 50-51

¹⁸ Yıldız, *age.*, s. 24

de eklenmektedir. İşgalciler zorla İslam'ı kabul ettirmektedir. XVI. –XVIII. Yüzyıllarda Türkleştirmek ve Müslümanlaştırmak faaliyetleri büyük bölgeleri kapsayarak birden bire artmıştır. Bulgarlar yalnız fiziki yok olma tehdidi ile değil dinini ve kimliğini kaybetmekle de karşı karşıya kaldılar. Osmanlı egemenliği on üç asırlık Bulgar tarihinde en acıklı dönemdir. Bizim milletimiz ne kadar da zor şartlara, haksızlıklara maruz kalsa da ve şehitler verse de işgalcilere karşı mertçe savaşmıştır.”¹⁹

Makedonya tarih ders kitaplarında sahte kanıtlar üreterek yapılan yanıltma tekniğini Branko PANOV'un yazdığı tarih ders kitabında da görmekteyiz. Bu tarihinin yazdığı “Historija II” adlı tarih kitabında Osmanlı Devleti'nin Balkanlara girişinde katliam yaptığını yazmıştır: bu katliamların yapıldığına örnek olarak da şöyle bir okuma parçasını birinci elden kaynak olarak göstermiştir.²⁰

“Türklerin yerli feodal kral Ugleş'i öldürmeleriyle bu topraklara saldırmaya başladılar. O Kadar çoktular ki gözlerimize inanamadık. Türkler kuş sürüleri gibi geliyorlardı, bazı Hristiyanları öldürüp esir ediyorlardı. İçimizi sızlatan acılarla dolu bir görüntüydü. Her taraf boşaldı, sanki topraksız insansız, hayvansız boş kaldı, karşılıklarına çıkacak ne voyvoda ne de bir Knez kalmadığı için her şey Türklerden korkma hissine kapıldı.”

Başka bir yanıltma tekniği ise “İstoriya III” Kitabında kullanılmıştır. Kitaba göre Osmanlıya isyan eden Sırp'ların 1908 yılında Niş civarında yenilgiye uğramasından sonra Osmanlıların Niş civarında kellelerden oluşan bir kale yaptığını bahsedilmektedir. Bunun yanında Osmanlı Devleti'nin ne kadar acımasız olduğunu göstermek için şu bilgiler verilmiştir.²¹

- “Türklerin Hios Adası'nı 1822 yılında Yunanlılardan geri alırken;
- 23 bin Yunan boğazlanarak öldürülmüştür.
- 47 bin esir Yunan boğazlanarak öldürülmüştür.
- Makedonya'da 1827 yılında bastırılan Nyeguş Ayaklanması'nda
- 1300 kişi boğazlanarak öldürülmüştür.
- Şehir beş gün süreyle yağmalanmıştır.
- Genç kızlar ve kadınlar Selanik'te köle olarak satılmışlardır.”

1952 yılına kadar Hırvatistan tarih ders kitaplarında görsel malzemeler mevcut değildir. Bu dönemdeki kitaplarda baş, burun kesen, kesilmiş kafaları mızraklarda taşıyan Osmanlı imajı şeklinde resmedilmiştir.²² Tarih kitaplarındaki yanıltma tekniği aslında Balkan tarihçileri tarafından Avrupa'dan kopyalanarak

¹⁹ Güzelev, Georgiev ve Kosev, *age.*, s. 110.

²⁰ B. Panov, *Lise II Tarihi Kitabı*. Prosvetno, Üsküp 1996, s. 11.

²¹ D. Mitovski, T.Pangovski ve M. Todorovska, *Istoriya III*, Prosvetno Delo, Üsküp 1986, s. 122.

²² Zunic, agm., s. 38-39.

da alınmıştır. Bu konuda Silvio Marchetti tarafından yazılan “Dünyada Türk İmgesi” adlı eserde bu konuya şöyle yaklaşmaktadır:

“Vahşet, egoizm, şehvet, kudret kavramları etrafında dönen ve şekillenmesinde coğrafyanın büyük bir rolü oynadığı Türk imgesi, kronikler, şiirler, romanlar, kilisenin basıp dağıttığı kitapçıklarla ölümsüzleşiyor, kıta ve deniz Avrupa’sında evanjelizasyon hareketleriyle birlikte “Yeni Dünya”ya taşıyordu.”²³

Balkan Ülkelerinde Okutulan Tarih Ders Kitaplarında Sabitlenme Tekniğine Uygun Örnekler

Bulgaristan tarih ders kitapları benzer olaylara sabitlenerek Osmanlı yönetimini tasvir ederken bu uzun dönemin olumsuz etkilerini vurgulamaktadırlar. Ders kitaplarında Osmanlı Devleti sık sık sömürgeci bir devlet olarak tanıtılmıştır. Osmanlı Devleti’nin Bulgarları sömürdüğü, zulüm ve baskı uyguladığı sürekli tekrarlanmıştır. Osmanlı Devleti’ne yönelik olumsuz bir imaj çizilmiştir. Ders kitaplarında sömürgeciliğin Hıristiyan halk üzerinde yoğun olarak uygulandığı belirtilmiştir. Hatta Müslümanların dahi sömürüldüğü, ağır vergiler altında ezildikleri yazılmıştır. Halk için reaya kelimesi kullanılmıştır. Reaya sürüye benzetilerek halkın birçok haklardan yoksun olduğu, her şeyin sultanın malı sayıldığı vurgulanmıştır. Ders kitaplarında Osmanlı Devleti saldırgan, istilacı, gaddar ve zorba bir devlet olarak gösterilmiştir. Osmanlı Devleti Bulgarlara canavarca zulmeden, katliamlar uygulayan vahşi bir tiranlık sistemi olarak yansıtılmaya çalışılmıştır. Bulgarların karanlık bir esaret altında yaşadıklarına sürekli olarak değinilmiştir. Kitaptaki olumsuz ifadelerin çoğu Türklere yakıştırılmıştır.²⁴

Makedon ve Arnavut tarih ders kitapları benzer olaylara sabitlenerek Osmanlıları zalim, gaddar ve kan dökücü olduğu imajına sabitlenmişlerdir. Yine bu kitaplarda Türkler köyleri yakmakta, isyan edenlerin aile ve akrabalarını öldürmekte, yakalanan çeteleri kazığa oturtmakta, çengellere asmakta, derilerini yüzmekte, ömür boyu kürek cezasına çarptırmaktadırlar.

Makedon tarihçi Dimitar Vlahov ise Osmanlı Devleti’nin kölelik anlayışına dikkat çekmiştir. Osmanlı Devleti’nin acımasızca “kölelik” uygulamalarına ise Makedon, Sırp ve Bulgar milli şarkılarını kanıt olarak göstermiştir.²⁵

Tarih yazarları Osmanlı yönetim sistemi üzerinde de çok fazla durmuşlardır. Makedon tarihçi Mihaylo Apostolovski Osmanlı Devleti’nin feodal yapısını

²³ Silvio Marchetti, *Dünyada Türk İmgesi*, Kitap Yayınevi, İstanbul 2005, s. 7.

²⁴ Yıldız, *age.*, s. 98.

²⁵ Dmtar Vlahov, *Iz Istorije Makedonskog Naroda, Prosvete Izdavačko Preduzeće Srbije*, Belgrat, 1950, s. 11.

geliştirerek, despotik bir devlete daha sonra ise teokratik bir devlete dönüştüğünü yazmıştır. Makedon tarih ders kitaplarının diğer üzerinde durdukları konu ise Osmanlı Ordusudur. Kitaplara göre Osmanlı Devleti çocukları Osmanlı kan vergisi altında alıyor ve mükemmel Osmanlı askeri olarak yetiştiriyordu. Bu askerler aynı zamanda fanatik bir İslâm ruhu ile de yetişiyordu. Makedonya’da, Arnavut hocaların kullandığı Ali Hadri tarafından yazılan tarih ders kitabında Tepedenli Ali Paşa hakkında uzun bir okuma parçası verilmiştir. Ali Paşa’nın iki özelliğinden dolayı ön plana çıktığı anlaşılmaktadır. Birincisi Ali Paşa’nın kökeninin Arnavut olması, ikincisi ise Ali Paşa’nın Arnavutların haklarını alması için Osmanlıya başkaldırmasıdır. Yazara göre Ali Paşa bir Arnavut kahramanıdır.

Ders kitabı yazarı Ali Hadri Genç Türkleri de eleştirmiştir. Çünkü Genç Türkler Arnavutlardan destek alarak güçlenmişler, gücü ellerine geçince de Arnavutlara karşı zalimlik yapmaya başlamışlardır.

Branko Panov tarafından yazılan “Historija II” kitabı Makedonya Cumhuriyeti mantığı ile değil; eski Yugoslavya zamanın tarihçilik anlayışı ile yazılmıştır. Bu kitapta Osmanlı Devleti sistemini Bizans’tan kopyalanan askeri feodalite olarak sunulmuştur. Panov, kitabında Osmanlıların Balkanlarda ve Arnavutlar arasında İslam dinini “zorla yaydığı” satırlarını sık sık tekrarlamıştır. Bu satırlarda aslında “Osmanlı bizi Müslüman yaptı, keşke Hıristiyan kalabilseydik” düşüncesi yatmaktadır. Öğrencilere bu konu anlatılırken, anlatılan konuyu pekiştirmek için şu soru sorulmuştur: Aleksandar Trajanovski,²⁶ Osmanlıyı olumsuz imgelerle anlatan satırlar varken; olumlu satırlar da dikkat çekmektedir. Osmanlı Devleti’nin eğitim, din ve kültür alanlarında tam bir hoş görü içerisinde olduğuna vurgu yapılmıştır.

Toena Botimet, tarafından yazılan,²⁷ 2000 yılında yayımlanan “Historia E Populit Shqiptar I” isimli kitapta ise Osmanlı’nın kuruluşunda ki etnik kökene dikkat çekmiştir. Osmanlı Devleti’ni Oğuz Türklerinin kurduğunu dile getirmiştir. Yazar Türklerin Balkanlarda ilerlemesini işgal olarak değerlendirmiştir. Miloş’un, Sultan Murat’ı öldürmesini ise kahramanca bir hareket olarak değerlendirmiştir. Bu yazar İskender Bey dönemine de geniş yer ayırmıştır. Bu kitap da Makedonya’da Osmanlı dönemini anlatmaktan ziyade, Arnavut milletinin Osmanlı’dan kurtulmak için yaptığı mücadeleye yoğunlaşmıştır.

Makedonya İslam Birliği’nin himayesinde bulunan ve lise düzeyinde eğitim veren İsa Bey Medresesi’nin son sınıfında Osmanlı tarihi üzerinde

²⁶ Aleksandar Trajanovski, *Istorija VII*, 1996, Prosvetno Delo. Üsküp, 1996, s. 160.

²⁷ Toena Botimet, *Historija E Populit Shqiptar I*, Akademia shkencave E shqiprise institutsoni I Historise, Tiran, 2000, s. 142.

durulmaktadır. Bu sınıf için S. Muhammed Diken “Studime Mbi Historine” kitabını yazmıştır. Bu kitap Osmanlıyı en olumlu şekilde anlatan kitaptır. Kitaba göre Osmanlı'nın eksikleri de olmasına rağmen Balkanlara refah ve huzur getirmiştir. Balkanlarda Avrupa ve Slav etkisiyle Osmanlı Devleti doğru şekilde anlatılmamaktadır. Ders kitabı yazarı Diken, Osmanlı Devleti'nin İslâm dinini Balkanlarda hoş görü ile yaydığına değinmiştir. Yazara göre “Müslümanlık eşittir Türklük” anlamına gelmektedir. Osmanlı sultanları arasında Sultan Abdülhamit en olumlu şekilde tasvir edilen padişah'tır.²⁸

Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'daki kimi uygulamaları da pek çok ders kitabına konu olmuştur. Mihaylo Apostolovski, Müslüman olan Hristiyan çocuklar ile ilgili olumlu değerlendirmede bulunmuştur. Diğer ders kitaplarının aksine “Istorija Na Makedonskiot Norot” adlı kitap hem Hristiyan çocukların İslâmlaştırılıp asker yapılmasını olumlu şekilde aktarırken; Makedon Ortodoks Kilisesine dokunulmamasının övgüye değer bir davranış olduğundan bahsetmiştir. Rosto Dinev de tarih ders kitabında Osmanlı'nın İslamlaştırma politikasının hoşgörüyü dayandığından bahsetmektedir.

Bosna ve Hersek'te okutulan Boşnak, Sırp ve Hırvat dillerinde yazılmış tarih ders kitaplarında Osmanlı Devleti'ne karşı olumsuz ifadeler de rastlanmaktadır. Bosna-Hersek ders kitaplarında, ülkenin Komünizmle yöneltilmesi nedeniyle yanlış ve çarpıtılmış bilgiler yer almaktadır. Bu taraflı bilgiler bugün bile bölgede ki tarih ders kitaplarına etki etmektedir. 1999-2000 yıllarında UNESCO ve Dünya Bankası önderliğinde bütün ders kitaplarında düzeltmeye gitmiştir. 2004 yılında ise Bosna Hersek eğitim Bakanlığı da tarih ders kitaplarında düzeltmeler yapmıştır.²⁹ Bosna Hersek'te yayımlanan Boşnakça, Hırvatça ve Sırpça dilinde yazılan tarih ders kitaplarında Balkanların Müslümanlaşması, Kosova Savaşı gibi konuların nasıl işlendiğine bakılmıştır. Özellikle Sırp ve Hırvat dilinde yazılan tarih ders kitaplarında Osmanlıya karşı ağır ithamlar vardır. Sırp dilinde yazılan tarih ders kitaplarında Osmanlı Devleti “Sırpı kazığa oturtan” bir imge ile anlatılır. Bu yöntem tembellikten ya da cahillikten kaynaklanan kötüye kullanma biçimi arasındadır. Çünkü kazığa oturtma yöntemini Türklerin kullandığı bilgisi ön yargıya dayanmaktadır. Araştırmacılar önyargıları tarih ders kitaplarında kullanılarak tarihi kötüye kullanmışlardır. Bosna Hersek'te Boşnakça dilinde yazılan tarih ders kitaplarında Osmanlı Devleti'nin toprak sistemi üzerinde yoğunlaşmıştır. Osmanlı Toprak sisteminin feodal yapıda olduğu, bu yapının

²⁸ S.M. Diken, *Studime Mbi Historine E Shtetit Osman*, Meshiati İBİ'te Maqedonis, Shkup 1994, s. 36.

²⁹ A.Alibasic, “Images of The Ottomans in History Textbooks in Bosnia and Herzegovina”, *İslam Araştırmaları Dergisi*, Sayı 17 (2007), s. 105

da Bosna Hersek'i ticari olarak geri bıraktığı bilgisi bütün ders kitaplarına hâkimdir.³⁰

Herkül Millas da yaptığı çalışmada Yunan tarih ders kitaplarında Osmanlılara karşı sabitleme tekniği ile tarihi kötüye kullanma yönteminin örneklerini vermektedir. Türklerin; Yunanlıları, Müslüman olmaya zorladıkları yazılıdır. Türklerin Kiliseleri yaktığı ve camiye çevirdikleri yazılmıştır. Bunun yanında Millas, tarih ders kitaplarında Osmanlıların, Yunan halkına tanıdığı özgürlüğe değinmediğini yazmıştır. "Greek History Recent Times" adlı Yunan tarih ders kitapları atlama yöntemini kullanarak, tarihi kötüye kullanmıştır.³¹

Balkan Ülkelerinde Okutulan Tarih Ders Kitaplarında Tembellikten ya da Cahillikten Kaynaklanan Kötüye Kullanmaya Uygun Örnekler

Osmanlı imajının Balkanlardaki tarih kitaplarında benzerliğinin ve birbirinden kopyalama ve basmakalıp kavram ve teorilerden oluşturulduğu yapılan araştırmalarda görülmüştür. Balkan tarih kitaplarında bu tekniğin çokça kullanıldığı da gözlemlenmiştir. Bu tekniğin kullanımı tarih kitap yazarlarının bilgisizliğinden ziyade bu kitapların sürekli tekrarlanması ve kopyalanarak var olan Osmanlı imajının kötüye kullanımı sağlanılmıştır. Bu tarih kitaplarında Osmanlı'nın bölgesel teşkilatlanması feodal bir yapıyla yapıldığı her dönemde tekrarlanarak verilmiştir.³² Bu tarz tekrarların her kitapta verilmesi bu kitapları yazarların Osmanlı Devlet teşkilatının reel yapısına bakarak değil de sadece tarih yazımındaki usul ve tarihi bilgilerin eksikliğinden kaynaklanmaktadır.

Mihaylo Apostolovski'ye göre Osmanlı Devleti teşkilatlanırken Feodal bir yapısını geliştirerek, Despotik bir devlet olarak ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu tarz bir retorikle neredeyse tüm Balkan tarih kitaplarında sanki birbirini kopyalar gibi aynı cümlelere rastlamak mümkündür.³³

Osmanlı Sultanlarının devlet üzerinde sahip oldukları yetkiyi Avrupa'nın ve Balkan yerel krallıklarının devlet yönetimine şekline benzetilerek Osmanlı sultanlarıyla bağdaştırılıp izah edilmeye çalışılmıştır. Burada anlatılmaya çalışılan Osmanlı sultanı yönetim anlayışını Avrupa devletlerindeki Krallıklarına benzerliği olduğu imajını incelememizi yaptığımız diğer kitaplarda da görmüştük, bu kitaplarda da Osmanlı sultanının Avrupa ve Balkan krallarına benzer bir devlet yönetim gücüne sahip oldukları imajı oluşturulmuştur.³⁴

³⁰ Alibasic, agm., s. 103-137

³¹ H. Millas, "History Textbooks in Greece and Turkey." *History Workshop* 31 (1991), s. 26.

³² T. Aleksandar, *Istorija VII*, Prosvetno Delo, Üsküp 1996, s. 38.

³³ A. Mihaylo, *Istorija Na Makedonskiot Narod*, Pecatnitsa na Makedonija. Üsküp tarihsiz, s. 75.

³⁴ H. İsmaili ve S, F., *Historiya E Perijitshme E Shtetit Dbe E Drejtes*, Universiteti İ Prishtine, Prishtine 2000, s. 254.

Bu tarz bir metodun kullanımı belli başlı kaynaklardaki hatalı ve gerekli Osmanlı tarihi bilgisinin eksikliğinden kopyalanarak kötüye kullanıldığı görülmektedir. Bu tarz bir imajın ya da daha doğrusu bu tarz bir tekniğin Sırp tarih kitaplarında da rastlamak mümkündür. Bu kitaplarda da Osmanlı feodal devlet anlayışının sanki diğer balkan ülkelerle aynı anda yazıldığı izlenimini vermektedir. Vlaho Dimitrov'a göre, Türk devleti feodal ve totaliter bir yapıya göre düzenlenmiştir.³⁵ Bu tarz bir anlayışın Bulgar tarih kitaplarının bazılarında da varlığı tespit edilmiştir. Osmanlı feodal yapının kopyalanması ve cahillikten kaynaklanan Osmanlı imajının kötüye kullanımı her fırsatta dile getirilmiştir. Bulgar tarih kitaplarında da Osmanlı'nın feodal bir devlet yapısına sahip olduğu imajı yansıtılmaktadır.³⁶

Osmanlı Feodal imajının yani cahillik ve bilgisizlikten ileri gelen bir tekniğin sürekli kötüye kullanımının belki de asıl temelinde Sovyet kitaplarındaki bu imajın varlığıdır. Yukarıda bahsedilen tekniğin Makedonya, Sırbistan ve Bulgaristan'daki kullanımına bakacak olur isek sanki birbirinden kopyalamışlardır. Bu kopyalamanın asıl kaynağının Sovyet tarih kitaplarından ileri geldiğini söyleyebiliriz. Bu tarz bir imajın ve tekniğinin kullanımı Sovyet Komünist anlayışının bir ürünü olduğu aşikârdır. Feodalitenin komünist felsefesiyle ters düştüğü bilinmektedir. Uzun yıllar bu ideolojinin Balkanlarda baskın olduğu gerçeğini de göz önünde bulunduracak isek bu tarz bir imajın kaynağının Sovyet tarih kitapları olduğu söylenebilir. Sovyet tarih kitapları baktığımızda Osmanlı feodal imajı baskındır.³⁷

Sonuç

Balkan Ülkelerindeki tarih ders kitapları incelendiğinde zaman Osmanlı Devleti'ne karşı olumsuz bilgilerin ve Osmanlı Devleti aleyhine yazılmış satırlarla sık sık karşılaşmaktadır. Osmanlı Devleti'nin bölgede uzun yıllar kalması, Balkanların çok uluslu yapısı, Fransız Devrimi'nden sonra bölge çeşitli savaflara neden olmuştur. Uzun yıllar boyunca Balkanlar savaş coğrafyası olmuştur. Balkanlar yakın tarihlerde de büyük acılar yaşamıştır. Osmanlı Devleti'nin yıkılmasından önceki dönemde de Balkanlarda birçok savaş yaşanmıştır. Bu savaşların da Osmanlıya karşı olumsuz imajlara neden olduğu da bir gerçektir. Balkan tarih ders kitapları gibi Rus tarih ders kitaplarında da Osmanlılar ve Türklere olumsuz imaj yüklenerek ötekileştirildiği

³⁵ Vlahov, *age.*, ss. 8-11.

³⁶ Yıldız, *age.*, s. 19-20.

³⁷ Emil Şadıhanov, *Sovyetler Birliği ve Sovyet Sonrası BDT Cumhuriyetleri Tarih Kitaplarında Türk İmajı*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1999, s. 40-42.

görülmektedir.³⁸ Rus tarih ders kitapları Osmanlı Devleti'nin Balkanlarda ilerlemesini hem uygarlık tarihi açısından hem de Hristiyan dini açısından olumsuz olarak betimlemiştir.³⁹ Rus tarih ders kitaplarında Türklere karşı ön yargılı ifadeler yer alırken Türk ders kitaplarında da siyasi ve politik gelişmelere bağlı olarak olumsuz bir Rusya imajı göze çarpmaktadır.⁴⁰

Balkan coğrafyası tarihsel geçmişi nedeniyle tarih yazımında Osmanlı Devleti'ne karşı ön yargıların ve olumsuz ifadelerin olduğu bir üslup hâkimdir. Osmanlı Devleti'ni; “vahşi, katliam yapan, kuralsız, barbar, zulümle intikam alan” gibi kötü kavramlarla genç kuşaklara aktarmak bölgede yaşayan Türklere karşı ön yargıyı ve ayrımcılığı da beraberinde getirmektedir. Balkanlardaki Müslüman toplumlar hakkında negatif stereotipler oluşmuş ve ders kitapları (Ama aynı zamanda akademik araştırmalar yoluyla) da bu basitleştirici kavrayışlar ders kitaplarından tarih bilinci oluşturan kuşakların hafızasında bu kötü imaj hep varlığını devam ettirmiştir.⁴¹

Balkan devletlerinde Komünist yönetimi Marksist tarih anlayışı ideolojisini tarih yoluyla da sağlamlaştırmak için tarihi kullanma ve istismar etme yolunu seçmiştir. Örneğin Bulgaristan'da Marksist ve neo- Marksist tarihçilerin ulusalçı/ milliyetçi tarih yazıcılığı Osmanlıyı öteki olarak göstermiştir. Osmanlı hâkimiyeti “en mutsuz, en karanlık çağ” olarak gösterilmiştir. Bulgar tarih yazıcılığında Osmanlı ile ilgili çalışmalar 19. Yüzyıla denk gelmektedir. Yani Bulgarların Osmanlı Devleti'nden ayrılma sürecinin ve savaşların en yoğun olduğu döneme,⁴² Osmanlı geçmişi üzerinden Bulgar kimliği inşa etme yöntemi Osmanlı tarihine karşı olumsuz bir tutum içine girilmesine neden olmuştur. Yine 1955-1992 yılları arasında okutulan Yunan tarih ders kitaplarında da Osmanlılara ve Türklere karşı ötekileştirici ve ön yargılı ifadelerin olduğu saptanmıştır.⁴³

³⁸ A. Şimşek ve N.M. Cengiz, “Rusya Tarih Ders Kitaplarında Türk-Osmanlı İmgesi”, *TUHED*, 4/2 (2015), ss. 225-258, www.tuhed.org. Adresinden alınmıştır. s. 51; Ayrıca bkz., Nigâr Maharramova ve Ahmet Şimşek, “Sovyetler Birliği Döneminde Rusya'da Okutulan Tarih Ders Kitaplarında Türk İmajı”, *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 26 (Güz 2017), ss. 37-66.

³⁹ E. Balta ve S. Demir, “Tarih, Kimlik ve Dış Politika: Rusya Federasyonu Güncel Tarih Ders Kitaplarında Osmanlı-Türk İmajı”, *Bilgi*, 76 (2016), s. 10.

⁴⁰ Ö. Aktaş, “Osmanlı Devleti'nden Türkiye Cumhuriyeti'ne Tarih Ders Kitaplarında Rusya İmgesi”, *Millî Eğitim Dergisi*, Sayı 199 (2003), s. 186

⁴¹ Antonina Zhelyazkova, “Bir Tarih yazımı Sorunsalı Olarak Balkanlar'da İslamlaşma: Güneydoğu Avrupa Perspektifi, Osmanlı ve Balkanlar Bir Tarih yazımı Tartışması, (Der. Fikret Adanır – Suraiya Faroqhi), İletişim Yayınları, İstanbul 2011, s. 305.

⁴² Maria Todorova, “Bulgar Tarih Yazıcılığında Osmanlı Dönemi.” *Tarih Eğitimi ve Tarihte “Öteki” Sorunu*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2005, s. 40.

⁴³ Penepole Stathis, “Yunan (ve Türk) Tarih Ders Kitaplarında “Ben” ve “Öteki” İmgeleri”, *Tarih Eğitimi ve Tarihte “Öteki” Sorunu*”, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1995, s. 126.

Literatürden ve ders kitaplarından elde edilen sonuca göre tarihi kötüye kullanma yöntemleriyle Osmanlı geçmişi kötülenmektedir. Bunlardan “yadsıma” ve “atlama” tekniği kullanılarak Osmanlı Devleti'nin bölgedeki imar ve iskan faaliyetleri görmezden gelinmiştir. “Sabitleme” tekniği kullanılarak, Osmanlı Devleti'nin feodal yapısı, haraç gibi konular sık sık dile getirilerek Osmanlı bu imajla özdeşleştirilmektedir. Osmanlı ile ilgili kazığa geçirme gibi işkence yöntemleri gibi gerçek dışı bilgiler verilerek tarihi istismar etme yoluna gidilmektedir. Yine Osmanlı Devleti'nin toprak düzeni ile ilgili yanlış bilgiler verilerek “yanıltma tekniği” kullanılmıştır.

Eğitim, insanın kişiliğinin tam gelişmesi ve insan hakları ile temel özgürlüklerine saygının güçlendirilmesi amacıyla yönelik olmalıdır. Eğitim, bütün uluslar, ırk ve din toplulukları arasında anlayış, hoşgörü ve dostluğu özendirilmeli, Birleşmiş Milletlerin barışın sürdürülmesi yolundaki çalışmalarını geliştirmelidir. Tarih ders kitapları uluslararası politik çalışmalarda araç olarak kullanılabilir. Bu nedenle 1950'lerden itibaren UNESCO ve diğer bazı kuruluşlar tarih ders kitaplarındaki yabancı ülkelerle ilgili peşin hükümlere dayalı bölümlerin çıkarılması ve kitapların yeniden düzenlenmesi konusunda çalışmalar yapmışlardır.⁴⁴ Barışçı tarih öğretimi için diğer milletlerin tarihlerinin doğru, eksiksiz, olayları tarafsız, kışkırtıcı olmayan bir üslupta ele alınmalıdır. Tarih öğretiminde kullanılan dil ahlaki değerlendirmelerden arındırılarak bilimsel bir niteliğe kavuşturulmalıdır.⁴⁵

Yukarıda belirtilen Balkan ülkeleri ile Türkiye Cumhuriyeti'nin belirli periyotlar içerisinde komisyonlar kurarak bir araya gelebilir. Bu komisyonlar tarihi gerçeklerin ortaya çıkarılması için çalışırken aynı zamanda da tarih ders kitaplarındaki olumsuz ve ön yargılı imajların ortadan kaldırılması için çalışabilir. Tarafların ellerindeki tarih belgeleri ortaya koyarak bu soruna bir tür çare bulması önemlidir. Balkan ülkelerinde okutulan tarih kitaplarında, bilinçli veya bilinçsiz oluşturulmuş yanıltıcı bilgilerin giderilmesi önemlidir. Türkiye'de yapılan bu araştırmaların genişletilmesi ve çoğaltılması yapıldıktan sonra bunun düzeltilmesi için Balkan ülkeleri ile ortak çözüm yolunun aranması gerektiği düşünülmektedir.

Kaynaklar

AKTAŞ Özgür (2013) Osmanlı Devleti'nden Türkiye Cumhuriyeti'ne Tarih Ders Kitaplarında Rusya İmgesi, *Milli Eğitim Dergisi*, Sayı 199, s. 186-206.

⁴⁴ Safran ve Ata, *Tarih Eğitimi Makale ve Bildiriler*, Gazi Kitabevi, Ankara 2006, s. 61.

⁴⁵ N. Çencen, “Irak'taki Tarih Ders Kitaplarında Türk Tarihine Genel Bakış”, *İkinci Orta Doğu Semineri Düünden Bugüne Irak*, Elazığ, 2004, s. 220.

- ALİBASİC Ahmet (2007) Images of The Ottomans in History Textbooks in Bosnia and Herzegovina, *İslam Araştırmaları Dergisi*, Sayı 17, s.103-137.
- APOSTOLOVSKI Mihaylo (1988) *Istorija Na Makedonskiot Narod*, Pecatnitsa na Makedonija, Skopje.
- AYYILDIZ Suzan (2008) Bulgaristan'da Tarih Ders Kitaplarında Osmanlı İmaju, *Toplumsal Tarih*, Sayı 176 (Ağustos), s.48-55.
- BALTA Evren - DEMİR Süheyla (2016) Tarih, Kimlik ve Dış Politika: Rusya Federasyonu Güncel Tarih Ders Kitaplarında Osmanlı-Türk İmaju, *Bilig*, Sayı 76, s. 1-31.
- BİLJALİ Şener (2007) *Makedonya Eğitim Kurumlarında Okutulan Tarih Kitaplarında Osmanlı İmaju*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- BOTİMET Toena (2000) *Historija E Popullit Shqiptar I*, Akademia shkencave E shqiprise institutsioni I Historise, Tiran.
- CEMALOĞLU Necati (2003) *Konu Alanı Ders Kitabı İncelemesi*, Anı Yayıncılık, Ankara.
- CEYHAN Erdal - YİĞİT Birol (2003) *Konu Alanı Ders Kitabı İncelemesi*, Anı Yayıncılık, Ankara.
- ÇENCEN Namık (2004) Irak'taki Tarih Ders Kitaplarında Türk Tarihine Genel Bakış, *İkinci Orta Doğu Semineri Düünden Bugüne Irak*, Elazığ.
- DİKEN S. Muhammed (1994) *Studime Mbi Historine E Shtetit Osman*, Meshiati İBİ'te Maqedonis, Shkup.
- DİNEV R. - DİMOVSKI, G. - KOCANKOVSKI, Y. - TANKOVSKI, G. (1975) *Istorija II*, Presvetno Delo, Skopje.
- ESEN Yasemin (2003) *Ders Kitaplarında İnsan Hakları: İnsan Haklarına Duyarlı Ders Kitapları İçin*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- GÜZELEV T. V. - GEORGİEV G.V. - KOSEV K.D. (1981) *Bulgaristan 9.Sınıf Tarih Ders Kitabı*. Balkan Devlet Basımevi, Sofya.
- HADRI Ali (1967) *Historia E Popullit Shqiptare, Enti I Teksteve Dhe I Mjeteve Mesimore Krahunes Socialste Autonome Te Kosoves*, Prishtines.
- İSMAILİ Hilmi - SEYDİU Fatmir (2000) *Historiya E Pergjytshme E Shtetit Dhe E Drejtes*. Universiteti I Prishtine, Prishtine.
- KOSTA A. - DARİNK A. P. - VIOLETA O. - DALİBOR J. - BESNİK E. (2006) *Historia për Vitin I të Arsimit të Mesëm profesional*, NB Tabernakul, Skopje.

- MAHARRAMOVA CENGİZ Nigâr - ŞİMŞEK Ahmet (2017) Sovyetler Birliği Döneminde Rusya'da Okutulan Tarih Ders Kitaplarında Türk İmajı, *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 26 (Güz), s. 37-66.
- MARCETTİ Silvio (2005) *Dünyada Türk İmgesi*, Kitap Yayınevi, İstanbul.
- MİLLAS Herkül (1991) History Textbooks in Greece and Turkey, *History Workshop*, Sayı 31, s. 21-33.
- MİTOVSKİ D. – PANGOVSKI T. - TODOROVSKA M. (1986) *Istorija III*, Prosvetno Delo, Skopje.
- MUMİNOVIÇ Rasim (1995) *Fenomenologija Srpske Genocitne Sijesti*, MNVS Yayınları, Ankara.
- MÜZÜRİ Hinsi (1996) *Historia E Popullit Shqiptar, shtëpia Botuese*, E Librit Shkollor, Tiran.
- PANOV Branko (1996) *Lise II Tarih Kitabı*, Prosvetno, Üsküp.
- SAFRAN Mustafa - ATA Bahri (2006) *Tarih Eğitimi Makale ve Bildiriler*, Gazi Kitabevi, Ankara.
- STATHIS Penelope (1995) Yunan (ve Türk) Tarih Ders Kitaplarında “Ben” ve “Öteki” İmgeleri. *Tarih Eğitimi ve Tarihte “Öteki” Sorunu*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- ŞADİHANOV Emil (1999) Sovyetler Birliği ve Sovyet Sonrası BDT Cumhuriyetleri Tarih Kitaplarında Türk İmajı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.
- ŞİMŞEK Ahmet - MAHERREMOVA CENGİZ Nigâr (2015) Rusya Tarih Ders Kitaplarında Türk-Osmanlı İmgesi, *TUHED*, Sayı 4 (2), s. 225-258.
- TODOROVA Maria (2005) Bulgar Tarih Yazıcılığında Osmanlı Dönemi, *Tarih Eğitimi ve Tarihte “Öteki” Sorunu*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, s. 37-45.
- TRAJANOVSKI Aleksander (1996) *Historia II*, Presvetno Delo, Skopje.
- (1996) *Historia III*, Presvetno Delo, Skopje.
- ULUSOY Kadir (2008) *Sosyal Bilgiler Ders Kitapları, Özel Öğretim Yöntemleriyle Sosyal Bilgiler Öğretimi*, Pegem Yayıncılık, Ankara.
- VLAHOV Dimitar (1950) *Iz Istorije Makedonskog Naroda, Prosvete Izdavačko Preduzeće Srbije*, Beograd.
- WIRTH Laurent (2003) Tarihi Kötüye Kullanma Biçimleriyle Yüzleşmek, *Tarihin Kötüye Kullanımı*, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul.
- YELAVIÇ Barbara (1999) *Istorija Na Balkanot (XVIII-XX)*, Novinsko Izdavačka Kuća list, Skopje.

- YILDIRIM Ali - ŞİMŞEK Hasan (2006) *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- YILDIZ Nurses (2008) *1980-1990 Yılları Arasında Bulgaristan'da İlköğretim ve Ortaöğretim Kurumlarında Okutulan Tarih Ders Kitaplarında Türk ve Osmanlı Algısı*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Osman Paşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tokat.
- ZHEL'YAZKOVA Antonina (2011) Bir Tarihyazımı Sorunsalı Olarak Balkanlar'da İslamlaşma, *Güneydoğru Avrupa Perspektifi, Osmanlı ve Balkanlar Bir Tarihyazımı Tartışması*, der. Fikret Adanır – Suraiya Faroqhi, İletişim Yayınları, İstanbul.
- ZUNİC Mırna (2008) *Hrvatistan Tarih Ders Kitaplarında Osmanlı İmaji*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.